

TÜRKİYE'de YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI

Dr.Rıdvan Karacan *

Özet

Bu çalışmada yoksulluk ve kişisel gelir dağılımı arasındaki ilişki Türkiye örneği üzerinden ortaya konulmak istenmiştir. Kapitalist ekonomik düzenin kişisel refah artışının göstergesi olarak kullandığı fert başına gelir artışının ne kadar gerçekçi olup olmadığı vurgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de 2006-2012 yılları arasında kişi başına gelir verileri ile yoksulluğa ait veriler karşılaştırılmıştır. Söz konusu veriler Türkiye İstatistik Kurumu'nun web sayfasından alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişisel gelir dağılımı, Yoksulluk, Türkiye

Jel Kodu:E2

Abstract

In this study, the relationship between poverty and personal distribution of income has been aimed to bring up in the example of Turkey. Per capita income growth, which Capitalist Economic System uses as an indicator of personal welfare enhancement, has been aimed to emphasize how much it is realistic. In this context, the data of per capita income were compared with the data of poverty in the period of 2006- 2012 in Turkey. Those data have been taken from the web page of "Turkish Statistical Institute.

Keywords: Personal income distribution, Poverty, Turkey

Giriş

Gelir üretilen mal ve hizmetlerin satışı veya kiraya verilmesi sonrası ortaya çıkan büyüklüktür. Kapitalist ekonomide gelir öncelikle sahibine aittir. Birey ancak üretime katılmak koşulu ile gelirden payını alır. Üretime katılmayan bireyler gerçek manada bu geliri hak etmezler. Talepte edemezler bu kapitalist ekonominin kanunudur. Bir ülkede genel olarak bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin nüfusa oranlanması yoluyla kişi başına milli gelir büyüklüğüne ulaşılır. Kapitalist ekonomilerde kişi başına düşen gelir insanların refah düzeyi ile ilişkilendirilir. Fert başına gelirin artması ekonomik anlamda refah düzeyinin yükseldiğine işaret eder. Bu aynı zamanda ülkeler arası gelişmişlik düzeyinin mukayese edilmesinde kullanılan bir göstergesidir. Ancak bu madalyonun görünen yüzüdür, görünmeyen yüz yoksulluk ise çoğu kez bu gösterime konu edilmez. Yoksulluk insanların temel ihtiyaçlarının tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli miktarda gelire sahip olmama durumunu ifade eder. Bir ülkede milli gelir arttığı halde yoksul nüfusun azalması gerekmektedir şayet yoksul oranı değişmiyor veya artıyorsa bu durum gelir artışının gerçekçi olmadığını ortaya koyar bir başka deyişle adil olmayan gelir dağılımının varlığına işaret eder.

* Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.Uzunyol MYO, rkaracan@kocaeli.edu.tr

Dolayısıyla bir ekonomide kişi başına gelir artıyorsa yoksulluk oranının düşmesi gerekmektedir. Ancak bu takdirde gerçek manada gelir artışından bahsedilebilir.

Çalışmada Türkiye'de gelir dağılımı (kişi başına düşen gelir) ile yoksulluk oranı ilişkilendirilerek bu durumun gerçeği yansıtıp yansıtmadığı ortaya konulmak istenmiştir. Araştırma Türkiye İstatistik Kurumunun verilerinden yararlanılarak yapılmıştır. Kuruma ait web sitesinde 2006-2012 yılları arasında verilerin yer almasından dolayı dönem olarak 2006-2012 yılları ele alınmıştır.

1.Gelir ve Dağılımı

Bir ekonomide gelir, üretim öğelerinin, ulusal ürünün oluşumuna katkıda bulunmalarının sonucunda bir yıl içerisinde elde ettikleri parasal değerlerin toplamı şeklinde ifade edilir. Diğer bir tanımlamayla gelir; bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda gerçekleştirilen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemelerdir. Bir ülkede gelir dağılımı denildiğinde, ekonomide belirli bir sürede yaratılan gelirin ekonomideki karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıldığı anlaşılmaktadır. Gelir dağılımları ülkeden ülkeye farklılık gösterse bile eşit ve adaletli bir gelir dağılımı çizelgesi bulmak olanaksızdır. Gelir dağılımı ekonomik bir olgu olmasına rağmen, nüfus artışı ve dağılımı, toplumun sosyo – kültürel yapısı, toplumdaki eşitlik ve adalet kavramlarına olan yaklaşımdan etkilenmektedir. (Karaman ve Özçalık, 2007, s.26)

İktisat ve sosyolojinin çalışma konuları arasında önemli bir yer tutan gelir dağılımı; günümüzde her kesimin ilgi duyduğu kritik öneme sahiptir. Zira gelir dağılımının makul düzeylerde olması sosyal barışın ve istikrarın sürdürülebilmesi açısından zorunluluktur. Gelirin dağılımı yalnızca gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde değil aynı zamanda kalkınmış toplumlarda da bir sorundur ve tam olarak ölçülmesi zor bir çalışma alanıdır. Gelir dağılımı ölçümlerinde Türkiye`de kullanılan başlıca metotlar; %20`lik dilimlere göre Gini Katsayısı, Lorenz Eğrisi ve kişi başına düşen milli gelir hesaplamalarıdır. (Aydın,2012,s.148)

1.1.Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin kişiler ve/veya tüketici birimleri (haneler) arasındaki dağılımını kişisel gelir dağılımı olarak ifade edilir. Bir başka gelir dağılımı türü olan fonksiyonel gelir dağılımında ise üretim sonucunda elde edilen faktör paylarının faktör sahipleri arasında bölüşümü incelenmektedir. Kişisel gelir dağılımında elde edilen gelirin kaynağı ve bileşiminin önemi yoktur, önemli olan miktarıdır. Bir kişinin geliri yalnızca ücret gelirinden oluşabileceği gibi aynı kişi hem ücret hem de faiz, rant ve/veya kar geliri elde edebilir. (Pehlivan, 2009,s.23)

Kişisel gelir dağılımı ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesidir. Bu bağlamda hane halkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesi ilk hedef olmaktadır. Bireylerin veya tüketici birimlerinin belirli bir dönem boyunca elde ettikleri gelir miktarları göz önünde tutulduğunda, kişisel gelir dağılımı bireyler arası gelir eşitsizlikleri araştırmalarında kullanılan bir kavramdır. Kişisel gelir dağılımında önemli olan adaletin sağlanmasıdır. Çünkü toplumsal anlamda barış ve adil bir gelir dağılımı için, refah farklılıkları ve adil olmayan sosyal sınıfların doğmasına mani olunması, sosyal manada arzu edilen barışın sağlanması için gereklidir. Zaten, adil gelir dağılımındaki temel amaç haksız kazanç sağlayarak ekonomik birikim elde etmeyi önlemek ve sosyal anlamda refah seviyesini yükseltecek adil bir dağılımın yapılmasını sağlamaktır. (Kubar,2011, ss.229-230)

1.2.Dünya’da Başlıca Gelir Dağılımı Göstergeleri

Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde 2002 yılı Ağustos ayında toplanan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde küresel yoksullukla ilgili önemli tespitler dile getirilmiştir. Bu tespitler özellikle son yirmi yıl içerisinde küresel kalkınma politikalarının sonuçlarını değerlendirmek açısından büyük önem arz etmektedir. Söz konusu zirvenin sonuç bildirgesine göre; dünyada 1,2 milyar insanın günde bir dolardan daha az, dünya nüfusunun yarısının da bir günlük gelir düzeyinin iki dolardan daha az olduğu ve onların açlık, işsizlik hastalık, umutsuzluk ve okur yazar olamamaya mahkum oldukları belirtilmektedir. (Uzun, 2003, ss.157-158)

Dünya, zenginliğin yanı başında derin ve şiddetli bir yoksullukla karşı karşıyadır. Dünya nüfusunun % 10’u, toplam mal ve hizmetlerin % 70’ini üreterek dünya gelirinin % 70’ini elde etmektedir ki, bu yaklaşık kişi başına yıllık ortalama 30,000 ABD Dolarına denk gelmektedir. Öte yandan 6 milyarlık dünya nüfusunun 2.8 milyarı -yaklaşık yarısı- günlük 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nüfusun 1.2 milyarı ise (yaklaşık beşte biri), günlük 1 dolarlık sınırın altında yaşamlarını idame ettirmek zorundadır. Zengin ülkelerde 100 çocuk içinde 1’den az oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Yoksul ülkelerde ise, 100 çocuk içinde 5’den fazla oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Zengin ülkelerde beş yaş altı çocuk nüfusunun yüzde beşi yetersiz beslenme ile karşı karşıyadır, fakir ülkelerde ise bu oran yüzde ellinin üstündedir. Küresel bolluk (servet), küresel iletişim ve teknolojik kabiliyetler gibi insani koşullar son yüz yılda tarihin geri kalanına kıyasla karşılaştırılmayacak ölçüde ilerleme göstermesine karşın, yokluk ve/veya yoksulluk olanca şiddetiyle devam etmektedir. Ayrıca bunlara benzer şekilde küresel kazanımların dağılımı eşit olmaktan oldukça uzaktır. En zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinin 37 katıdır ve bu fark son kırk yılda ikiye katlanmıştır. (Başbakanlık D. P. T.,2007, s.7)

Tablo1. Dünyada Günde (gelir dağılımı) 1.25 dolar ve altında Yoksulluk oranı (nüfusun%)

Doğu Asya ve Pasifik	% 12.5 -2010
Avrupa ve Orta Asya	%0.7 -2010
Latin Amerika ve Karayipler	5.5%- 2010
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2.4% -2010
Güney Asya	31,0% -2010
Sahra Güneyi Afrika	% 48.5 -2010

Kaynak: <http://data.worldbank.org/topic/poverty>, Erişim:11.03.2014

Tablo 1'den de görüldüğü gibi özellikle Güney Afrika ve Güney Asyada Avrupa'ya göre yoksul nüfusun bariz biçimde daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum en zengin ülkeler ile en fakir ülkeler arasındaki çarpık gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir.

2.Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı literatürde bir neden değil, sonuç olarak tartışılmaktadır ve “görelî” olmak zorundadır. Tüm bireyleri eşit koşullarda yoksul bir toplumda başka toplumlardan görelî olarak daha yoksul olan topluluklar olsa bile, o toplumun yoksulluğundan söz edilemez. Yoksulluk bireysel platformda içeriklendirilerek anlam kazanır. Bu bağlamda, antropolojik olarak yoksulluk, bir toplum ya da topluluğun üretmiş oldukları toplumsal değerlerin azlığı veya çokluğu ile değil, o değerlerin topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilebilir. Bu nedenle yoksulluk kavramı gelir dağılımının eşitsizliği halinin sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu antropolojik tanımdan da açıkça görüleceği üzere gelir dağılımının iyileştirilmesi, daha adil hale getirilmesi, başka bir deyişle nedenlerin koşullarında değişim sağlanmadıkça, bu eşitsizliğin sonucu olan yoksullukla mücadelede başarı beklenemez. (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,2001, s.103)

Yoksulluk oldukça karmaşık bir olgudur. Gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş ekonomilerinin bugün karşılaştığı en ciddi problemlerden birisi büyümeyi hızlandırıp yoksulluğu azaltan reformlar belirleyip uygulamaktır. 1980'li yıllardan beri uygulanan ortodoks ekonomik politikalar kapsamında daha fazla liberalizasyon ve küreselleşmenin gelişmekte olan dünyada yoksulluğu azaltmadığı yönünde yaygın bir kabul bulunmaktadır.Dolayısıyla bugün, kalkınma ekonomisinin temel ilgi alanlarından birisini

yoksulluk ve onunla mücadele oluşturmaktadır. Uluslar arası düzeyde bu mücadelenin en önemli kurumsal yürütücüsü Dünya Bankası'dır. Gerçekten de yakın zamanlarda Dünya Bankası ve diğer önde gelen çok uluslu kurumların yoksullukla ilgili çok sayıda inceleme yaptıkları ve küresel ölçüde yoksullukla mücadele konusunda yeni strateji ve politikalar geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. (Uzun, 2003, ss.155-156)

3.Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere birçok sayıda uluslararası kuruluşların yapmış oldukları yoksulluk araştırmaları; Türkiye'deki yoksulluğun boyutlarının ciddi boyutlarda olduğunu göstermiştir. Her yıl UNDP tarafından yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, eğitim ve sağlık gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de kapsayan İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye 0.754 indeks değeriyle İnsani Gelişme sıralamasında bölge sıralamasında 16., Dünya'da ise 62. sıradadır. Yoksulluk göstergeleri bakımından uluslararası karşılaştırmalarda, pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasındadır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, yoksulluk de en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer yandan ulusal gelirin bölüşümün deki düşüklük, son yıllarda peş peşe yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğu daha da ciddi bir boyuta taşırken, öncelikli olarak acil önlem alınması zorunlu bir hale gelmiştir. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.68)

Türkiye için 1980'ler önemli bir yapısal dönüşüm sürecidir. 24 Ocak 1980'de yürürlüğe giren yeni ekonomi programı ile ekonomik, toplumsal yapıda esaslı bir değişim gerçekleşirken 1990'lı yıllarda ard arda yaşanan krizler ile birlikte ekonomi küçülerek, işsizlik artmıştır. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına neden olmuş ve Türkiye, nispeten gelirin adil dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki gelir farkının uçurum niteliğini hak edecek düzeylere ulaştığı bir ülke durumuna gelmiştir.(Taş ve Özcan, 2012,s.427)

Türkiye'de kişi başına düşen gelir son on yılda neredeyse 3 katına çıkmıştır. Yaklaşık 75 milyon nüfusu ile Dünya Bankası tarafından üst orta gelirli bir sınıf olarak tanımlanmaktadır ve dünyanın 18. büyük ekonomisi durumundadır. (The World Bank, Turkey Overview) Buna rağmen yoksul nüfusun genel nüfusa oranında belirgin bir değişiklik olmamıştır. Aşağıdaki tablolar da bunlara ait veriler yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye'de Yoksulluk Oranı, Sayısı, Sınırı ve Açığı

Yoksulluk riski	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk açığı ^(*)
2006				
% 40 - 40%	1 882	8 468	12,5	28,6
% 50 - 50%	2 352	12 412	18,4	31,1
% 60 - 60%	2 822	16 932	25,0	33,4
% 70 - 70%	3 293	21 682	32,1	34,1
2007				
% 40 - 40%	2 410	6 335	9,3	23,7
% 50 - 50%	3 013	10 525	15,4	25,7
% 60 - 60%	3 616	15 589	22,8	27,2
% 70 - 70%	4 218	20 320	29,7	29,8
2008				
% 40 - 40%	2 517	6 614	9,6	22,8
% 50 - 50%	3 146	11 123	16,1	25,3
% 60 - 60%	3 775	16 381	23,7	27,1
% 70 - 70%	4 404	21 171	30,6	30,3
2009				
% 40 - 40%	2 798	7 276	10,3	24,3
% 50 - 50%	3 498	11 891	16,9	26,9
% 60 - 60%	4 197	16 806	23,8	28,6
% 70 - 70%	4 897	21 740	30,8	31,6

2010

% 40 - 40%	2 951	7 145	10,0	24,0
% 50 - 50%	3 689	11 817	16,6	26,9
% 60 - 60%	4 426	16 746	23,5	28,7
% 70 - 70%	5 164	21 700	30,4	31,5

2011

% 40 - 40%	3 233	7 189	9,9	24,7
% 50 - 50%	4 041	11 589	16,0	25,9
% 60 - 60%	4 849	16 390	22,6	29,4
% 70 - 70%	5 657	21 519	29,7	31,1

2012

% 40 - 40%	3 582	7 292	9,9	23,7
% 50 - 50%	4 477	11 915	16,2	26,9
% 60 - 60%	5 373	16 602	22,6	29,4
% 70 - 70%	6 268	22 307	30,3	31,1

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2012 <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>,

Not: 1) Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

2) Yoksulluk hesaplamasında eşdeğer hane halkı gelirleri, Düzey 2 bazında TÜFE ile düzeltilmiştir.

(*) Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Yoksulluk açığı = ((Yoksulluk sınırı - Yoksulların EFB medyan geliri) / Yoksulluk sınırı) * 100 formülüne göre hesaplanmıştır.

Tablo 3. GSYH-Kişi başına GSYH (\$) (Yıllık) Türkiye

2006	7.586
2007	9.239,5
2008	10.438,1
2009	8.559,4
2010	10.021,6
2011	10.466,3
2012	10.496,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tablo 1'de Türkiye'de 2006-2012 yılları arasında sırasıyla yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığına ait rakamsal gerçekleştirmeler yer almaktadır. Tablo 2'de ise yine aynı dönemi kapsayan fert başına gelir miktarları verilmiştir. Bu verilerden hareketle, 2006-2012 sürecinde kişi başı gelir artışı yaklaşık %38 olarak gerçekleşirken yoksulluk oranı % 70'lik dilim için sırasıyla 2006 ve 2012'de %32 ila %30 , %40'lık dilim için %12.5 ile %9.9 düzeyinde gerçekleşmiş. Dolayısıyla yoksulluk oranında, ortalama %2-3 puanlık bir düşüş yaşanmıştır.

Sonuç

Şüphesiz bir ülkede milli gelir artışı o ülkenin ekonomik refahının yükseldiğini işaret eder. Ancak bunu ülke nüfusuna bölmek suretiyle kişi başına düşen gelir de artmış gibi göstermek ne kadar gerçekçidir tartışılır. Daha gerçekçi sonuçlara ulaşmak için gelir ile ilgili diğer değişkenlerinde takip edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gelir artışının gerçekten insanların servet düzeyinin yükseltip yükseltmediğini anlamak için yoksullukla ilgili verilere de bakmak gerekir. Çalışmada Türkiye ekonomisinde 2006-2012 yılları arasında kişi başına milli gelir yaklaşık % 38 artarken söz konusu dönem zarfında yoksulluk oranının aynı oranda azalmadığı hatta pek değişmediği görülmüştür.

Çıkan sonuç itibarıyla aslında Türkiye'de belirtilen dönem içerisinde yoksul kesimin gelir düzeyi artmamıştır. Bu artış daha çok servet sahibi insanların gelir artışından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum kişi başına gelir artışından çok gelir dağılımında eşitsizliğin arttığının göstergesidir.

Kaynakça

Arpaciođlu Özge ve Metin Yıldırım, Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğın Analizi Niđde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011.

Aydın Kemal, Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımlarının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri, Çalışma ve Toplum, 2012/1

Gelir Dağılımlarının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, Ankara,2001.

Karaman Banu ve Melih Özçalık, Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk işgücü, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:14 Sayı:1 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Manisa, 2007.

Kubar Yaşar, Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,Sayı:2, 2011.

Pehlivan Muhammed Seyid, Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü,Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs-2009.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007.

Taş Yunus ve Selami Özcan, Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, International Conference On Eurasian Economies, SESSION 3D: Büyüme ve Gelişme III, 2012.

The World Bank, Turkey Overview,
<http://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview>

The World Bank, Working for a Free of Poverty,
<http://data.worldbank.org/topic/poverty>

Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>

Uzun Ayşe Meral, Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003.